

UOT 81

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.3.81>

AYSEL SƏFƏROVA*

MULTİKULTURAL MÜHİTDƏ İNGİLİS DİLİNİN ROLU

Məqalə multikulturalizm, multikulturalizmin yaranma tarixindən və multikulturalizmin cəmiyyətə təsirindən bəhs edir. Müəllif bütövlükdə dünyada müxtəlif millətlərə və məzhəblərə məxsus insanların mədəni müxtəlifliklərinin qorunması, inkişafı və harmonizasiyasına, azsaylı xalqların dövlətlərin milli mədəniyyətinə inteqrasiyasına yönəldilmiş multikulturalizm haqqında geniş məlumat vermiş, multikultural cəmiyyətdə tarixən dominant dillərə və onların cəmiyyətdəki roluna toxunmuş, multikultural təhsildə ingilis dilinin müsbət və mənfi təsirindən danışmış, eyni zamanda multikultural təhsilin tələbələrə mənfəətindən bəhs etmişdir. Multikulturalizm mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların dialoqunun zəruri alətidir. Müəllif digər mədəniyyətlərin mahiyyətini, xüsusiyyətlərini, tarixini və nailiyyətlərini öyrənmədən, onlara qarşı tolerant münasibət, onların nümayəndələrinə hörmət etməyin; qarşılıqlı anlaşma, mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların dialoqunu qurmağın mümkünsüz olduğunu vurğulayır. Müəllifin fikrincə mədəni mübadilə və qarşılıqlı zənginləşmə, xalqların sosial-mədəni inkişaf təcrübəsini, dünya mədəniyyətinin tarixi qanunauyğunluqlarını bilmək və yaradıcı şəkildə istifadə etmək qloballaşma şəraitində müxtəlif dövlətlərin davamlı, rəqabət qabiliyyətli və təhlükəsiz inkişafı üçün mühüm nəzəri və praktik əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: multikulturalizm, mədəniyyətlərarası səriştə, etnik və mədəni homogenlik, multicultural (çoxmədəniyyətli) ünsiyyət.

Giriş

Cəmiyyətdə yaşayan insanların normalarının, dəyərlərinin, münasibətlərinin və baxışlarının həm konkret, həm də mücərrəd tərəflərini əhatə edən mədəniyyət, mədəniyyəti dəyişdirən, eyni zamanda mədəniyyətlə formalaşan dillə əlaqəyə malikdir. Dünya praktikasında əvvəldən çoxmillətli və çoxkonfessional quruluşa malik olan ölkələrdə bir çox multikulturalizmin növlərini tədqiq edən bir neçə nəzəri tədqiqatlar mövcuddur. Bəzi alimlər mədəniyyəti “xalqın dəyərləri, dili, dini, idealları, bədii ifadələri, sosial və şəxsiyyətlərarası münasibətlər nümunələri, qavrayış, davranış və düşüncə tərzii” kimi tərif edirlər. Mədəni maarifləndirmə, mədəniyyətlərarası səriştə və multikultural səriştəlik, mədəniyyətin mühüm ünsiyyət sahəsi kimi anlayışını inkişaf etdirmək bacarığını təsvir etmək üçün istifadə edilən terminlərdir. Bəziləri isə mədəniyyətlərarası səriştəni xüsusi baxışlara, mədəniyyətlərarası biliklərə, bacarıqlara və qavrayışlara əsaslanan mədəniyyətlərarası situasiyalarda səmərəli və uyğun şəkildə qarşılıqlı əlaqə qurmaq bacarığı kimi müəyyən edir və hesab edirlər ki, beynəlmilləşmə və mədəniyyətlərarası və ya multikultural səriştə, xüsusən də bütün dünyada ali təhsil müəssisələrində əsas məsələlərdir. Artan qloballaşma dövründə yüksək səviyyəli mədəniyyətlərarası səriştə beynəlxalq sahələrdə işləməyə və ya təhsil almağa meylli insanlar üçün ən arzu olunan bacarıqlardan biridir. [2 s.12]

Əsas təhlil

Multikulturalizm - mədəniyyətlərin paralel mövcudluğu, onların kütləvi mədəniyyətin ümumdünya axınında qarşılıqlı zənginləşməsi və inkişafıdır. Multikulturalizm - mədəniyyətlərin paralel mövcudluğu, onların kütləvi mədəniyyətin ümumdünya axınında qarşılıqlı zənginləşməsi və inkişafıdır.[2, s. 31]

Fərqli insanların hər şeyə fərqli baxışları var, bəyənilirlər və ya bəyənmirlər, razılaşırlar və ya razı deyillər. Multikulturalizm dünyada mübahisəli məsələdir. Bəziləri multikulturalizmin mənfi, bəziləri isə multikulturalizmin müsbət olduğunu düşünür. Fikrimcə, multikulturalizm müsbətdir. Multikulturalizmin müsbət və mənfi tərəfləri var. Bir çox insanlar multikulturalizmin daha mədəni

inklüziv cəmiyyət uğrunda mübarizəmizdə zəruri olduğuna inanır. Bir çoxları multikulturalizmin mədəni fərqlilikləri daha aşkar və zərərli edəcəyinə qətiyyətlə inanırlar.

Multikulturalizm müxtəlif mədəniyyətlərin yaşadığı cəmiyyəti ifadə edən sözdür. Multikultural cəmiyyətdə hər kəsin bir hissəsi olması lazım olan rəsmi mədəniyyət yoxdur. Əksinə, bütün mədəniyyətlər bir-birinə hörmətlə yanaşır. Müxtəlif ölkələrdən olan insanlar bir yerə köç etdikdə və ya bir imperiya bir çox ölkələri fəth etdikdə multikultural cəmiyyət yarana bilər.

Müasir cəmiyyət yüksək sosial və mədəni mobillik, miqrasiya axınlarının artması və müxtəlif xalqların mədəniyyətlərinin qarşılıqlı əlaqəsi ilə xarakterizə olunur. Bu proses nəticəsində əksər icmalar ənənəvi etnik-mədəni homojenliyini itirərək multikultural xarakter alıb, yəni mədəni müxtəlifliyə çevrilib. Bu vəziyyət mədəni və etnik müxtəliflik kontekstində icmaların sabitliyinin təmin edilməsi problemini ortaya çıxarmışdır. Multikulturalizmə həsr olunmuş siyasi ədəbiyyatda onun 20-ci əsrin 60-70-ci illərində meydana çıxdığı güman edilir. İlk dəfə 1960-cı illərin sonunda Kanadada ortaya çıxan multikulturalizm anlayışı miqrasiya sivilizasiyalarına aid idi və iyirmi il ərzində Avropada geniş yayıldı. 1980-ci illərdə multikulturalizm prinsipləri əksər Avropa ölkələrində siyasi praktikaya daxil oldu. [9]. Bəşər tarixi boyu insanlar öz vətənlərini, mədəniyyətlərini tərk edərək bilik yolu ilə getmişlər. Beynəlxalq təhsilin faydalarına əlavə olaraq, xaricə köçən insanlar dil fərqləri və mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqədə qeyri-adekvat bilik və ya təcrübə ilə bağlı problemlərlə üzləşirlər. Beynəlxalq tələbələr üzərində aparılan bir sıra tədqiqatlar mədəni uyğunlaşma, üzləşdikləri iqtisadi və akademik çətinliklər və onların həyatlarında psixoloji və psixi nəticələrinə diqqət yetirir. Beynəlxalq tələbələrin yeni həyat tərzinə, fərqli mədəni dəyərlərə, hisslərə, davranış və ünsiyyət problemlərinə uyğunlaşmaqda çətinliklərlə üzləşdiyi iddia edilir. Mahiyyət etibarilə belə bir problemin bütün cəmiyyətlərdə mövcud olan müxtəlif situasiyalardan yarandığı və bütün ölkələrin birgə fəaliyyət göstərməsi ilə həll oluna biləcəyi iddia edilir. Bu o deməkdir ki, bir ölkənin və ya onun universitetinin və ya kollecinin söyləri və cəhdləri müxtəlif ölkələrdə yaranan bu cür problemləri həll etmək üçün kifayət etməyə bilər. Proqramın hamar bir şəkildə hərəkət etməsinə kömək etmək üçün hər bir bölmə lazımı prosesi həyata keçirməli və ya tələbələrin ehtiyaclarına cavab verməlidir. Qeyd etmək istərdik ki, uyğunlaşma prosesində ölkədə və ya cəmiyyətdə keçirdiyi vaxt mühüm rol oynayır. Nə qədər çox vaxt keçirsələr, əcnəbi tələbələrin adaptasiya prosesi bir o qədər yaxşı olar. Multikultural təhsil tələbələrə mədəniyyətlər arasında anlaşma və ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirmək imkanı verir. Multikultural təhsil tələbələrin inkişafına kömək edir:

- İngilis dili biliyi;
- İngilis dilindən başqa dildə və ya dillərdə bacarıq;
- özünün və başqa mədəniyyətlər haqqında dərin bilik və məlumatlılıq;
- keçmiş və indiki tarixin multikultural mahiyyətini dərk etmək;
- mədəniyyətlərarası şəraitdə qarşılıqlı əlaqənin dərk edilməsi və bacarıqları;
- sosial, ekoloji, iqtisadi və siyasi sahələrdə yerli, milli və beynəlxalq qarşılıqlı asılılığın əhəmiyyətini dərk edərək və bu sahələrdə qarşılıqlı dəstəyin yerli və global harmoniya üçün həyati əhəmiyyət kəsb etdiyini başa düşmək.

Dil mədəniyyətin ötürülməsi üçün həyati bir vasitədir və eyni mədəniyyətin üzvləri arasında belə ümumi qarışıqlıq mənbəyidir. Hər bir dil mədəniyyətin bir hissəsidir və mədəni ehtiyacları xidmət edir və əks etdirir. İnteqrasiya və multikulturalizmdə dilin rolunu qiymətləndirmək üçün dilin əsas funksiyalarını, Dili sadalamaqla başlamalıyıq:

- insan ünsiyyəti üçün ən vacib mühit;
- şəxsiyyət simvolu;
- mədəniyyətin ifadəsi;

- koqnitiv və konseptual inkişaf üçün mühit;
- hərəkət aləti (dil, məsələn, söz, şikayət, dəvət və töhmət kimi hərəkətləri yerinə yetirmək üçün kifayətdir)

İngilis dili beynəlxalq ünsiyyət dili kimi xidmət etməklə insanların gündəlik həyatında mühüm yer tutmuşdur. Bu, işgüzar qarşılıqlı əlaqə, elmi tədqiqatlar və multikultural mübadilə üçün vacibdir. İngilis dilinin aktuallığı təhsildə, biznesdə və mediada standartla çevrildiyi üçün hər il artır. Dil öyrənmə erkən yaşda başlayır ki, bu da onun müasir təhsil sistemlərində əhəmiyyətini vurğulayır. Əvvəllər əlçatmaz olan öyrənmə resursları internet sayəsində asanlıqla əlçatan olub, öyrənənlər üçün yeni üfəqlər açır və dillə məşğul olmaq üçün müxtəlif yollar təklif edir. Bu, qloballaşmaya doğru davamlı tendensiyanı və mədəni və dil maneələrinin getdikcə daha az aktuallaşdığı bir dünyada ingilis dili biliyinə ehtiyacı nümayiş etdirir. [8]

İngilis dili hazırda təkcə birinci və ikinci dil kimi deyil, həm də xarici dil kimi dünyada ən çox danışılan dildir. İnsanlar ingilis dilindən əsasən digər insanlarla ünsiyyət üçün istifadə edirlər ki, bu da mesajların göndərilməsi və qəbul edilməsi deməkdir və bu mesajlar təkcə göndərən deyil, həm də qəbul edən tərəfindən başa düşülür. Buna görə də ingilis dilinin bütün dünyada qəbul edilən, müsbət və mənfi təsirləri olan xüsusi statusu və rolu var. Beynəlxalq dil olaraq ingilis dili siyasi və iqtisadi artıma və inkişafa böyük təsir göstərir və ingilis dili biliklərinə böyük tələbat və ehtiyac var. Hazırda bütün işgüzar görüşlərdə və konfranslarda ingilis dilindən ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə olunur. İngilis dilinin beynəlxalq dil kimi müsbət təsirini təkcə iqtisadi və siyasi yüksəlişdə deyil, həm də bir ölkədə turizmin inkişafında görmək olar. Məsələn, ingilis dilini mükəmməl bilən və peşəkar vətəndaşlar daha çox ziyarətçi cəlb edir, çünki onlar asanlıqla ünsiyyətə nail olurlar. Əsas odur ki, turizmin inkişafı və turistlərin cəlb edilməsində konkret dil bilmək əsas komponent deyil. Hazırda bütün işgüzar görüşlərdə və konfranslarda ingilis dilindən ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə olunur. İngilis dilinin beynəlxalq dil kimi müsbət təsirini təkcə iqtisadi və siyasi yüksəlişdə deyil, həm də bir ölkədə turizmin inkişafında görmək olar. Məsələn, ingilis dilini mükəmməl bilən və peşəkar vətəndaşlar daha çox ziyarətçi cəlb edir, çünki onlar asanlıqla ünsiyyətə nail olurlar. Əsas odur ki, turizmin inkişafı və turistlərin cəlb edilməsində konkret dil bilmək əsas komponent deyil. Beynəlxalq dil olaraq ingilis dilini bilmək əcnəbilər, beynəlxalq müğənnilər, idmançılar, aktyorlar və aktrissalar və s. ilə ünsiyyəti yaxşılaşdırmağa kömək edir. Multikultural cəmiyyətdə istifadə olunan neytral dil kimi ingilis dilinin təsiri üstünlüklər siyahısındadır. O, körpü rolunu oynayır - linqvistik münaqişənin qarşısını almağa kömək edən, ünsiyyəti asanlaşdıran və anlaşılmazlıqların baş verməsini azaldan bir dildir. İngilis dilinin təsiri ilə bağlı qarışıq hisslər var. Domenlər baxımından ingilis dilinin qlobal üstünlüyü: internet, reklam, musiqi və kino və s. ingilis dilindən həddindən artıq istifadəyə gətirib çıxarır və bu, azlıqların dillərini təhdid edir. Təhlil göstərir ki, ingilis dilini öyrənmək üçün əsas motivlər aşağıdakılardır:

- Başqa ölkələrdən olan insanlarla ünsiyyət;
- İngilis dilli mədəniyyətlə şəxsi əlaqə;
- Akademik ehtiyaclar;
- İş imkanları.

İngilis dili beynəlxalq ünsiyyət dili və işgüzar ünsiyyətin əsas vasitəsidir. İngilis dilinin öyrənilməsi tələbələrə müxtəlif ölkələrdən və mədəniyyətlərdən olan insanlarla səmərəli ünsiyyət qurmağa və əlaqə saxlamağa imkan verir ki, bu da onlar üçün yeni imkanlar açır. İngilis dilini öyrənmək tələbələrə ingilisdilli mədəniyyətə qərqlənməyə və mədəni anlayışlarını genişləndirməyə imkan verir. Onlar ingilisdilli ölkələrin ədəbiyyatı, incəsənəti və tarixi haqqında məlumat əldə edirlər ki, bu da onlara müxtəlif mədəniyyətlərə olan münasibəti inkişaf etdirməyə kömək edir. [8]

Nəticə

Fərqli ana dilləri və mənşəyi paylaşan insanlar bir araya gəldikdə, bir-birlərini başa düşmək üçün ünsiyyət qurmaq və müəyyən bir dildən istifadə etməlidirlər. Buna görə də multikultural cəmiyyətdə qlobal ünsiyyət və anlaşma ehtiyacı ingilisdilli insanların sayının artmasına və ingilis dilinin ən çox danışılan dil kimi təbliğinə səbəb olmuşdur. Tarix boyu bir çox dominant dillər olmuşdur. Yunan dili qədim zamanların ən çox danışılan dili idi. Makedoniyalı İskəndərin dövründə yunanlar latın dili ilə dominantlıq rolunu bölüşürdülər. Orta əsrlərdə Romanın yüksəlişi Latın dilinə nüfuzlu dil rolunu verdi. 17-ci əsr və 20-ci əsrin əvvəlləri arasında Latın dili hakimliyini itirməyə başladı və onun yerini bütün dünyada beynəlxalq diplomatiya dili kimi istifadə edilən fransız dili aldı. Nəhayət, 20-ci əsrin sonlarında ingilis dili insanlar arasında ünsiyyəti asanlaşdıran bir dil olan lingua franca statusuna nail oldu.

ƏDƏBİYYAT

1. Məlikov Ə. Multikulturalizmə giriş fənnindən mühazirələr Bakı, 2024
2. Mir-bagirzadə S. A. Multikulturalizmə giriş Bakı, 2021
3. Дмитриев Г.Д. “Многокультурное образование” М. Народное образование, 1999
4. Митерева Г.В. формирование поликультурной языковой личности в процессе обучения иностранному языку Минск, Беларусь, 2021
5. Həjiyeva M. Teaching English Through Multicultural Literary Texts “Zangezurd” Printing House, Baku, 2024
6. James A. Banks, Cherry A. McGee Banks “Handbook of Research on Multicultural Education”, 2nd Edition, 2003
7. <https://en.wikipedia.org/wiki/Multiculturalism>
8. <https://emschool.ru/mag/language-learning-meaning-in-modern-education>
9. <https://multikultural.az/az/multikulturalizm/893/multikulturalizmin-dunyada-ve-azerbaycanda-mahiyyeti/>

* *Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Dillər Universiteti
E-mail: safarova.aysel@adu.az
E-mail: novruzova.099@gmail.com*

Aysel Safarova

THE ROLE OF ENGLISH IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT

The article discusses multiculturalism, the history of its emergence and the impact of multiculturalism on society. The author provided extensive information about multiculturalism, which is aimed at the preservation, development and harmonization of cultural diversity of people belonging to different nations and religions in the world, the integration of minority peoples into the national culture of states, touched on historically dominant languages in a multicultural society and their role in society, spoke about the positive and negative impact of English in multicultural education, and at the same time talked about the benefits of multicultural education for students. Multiculturalism is a necessary tool for the dialogue of cultures and civilizations. The author emphasizes that without studying the essence, characteristics, history and achievements of other

cultures, it is impossible to have a tolerant attitude towards them, respect for their representatives; to establish mutual understanding, a dialogue of cultures and civilizations. According to the author, cultural exchange and mutual enrichment, knowledge and creative use of the experience of socio-cultural development of peoples, historical regularities of world culture are of great theoretical and practical importance for the sustainable, competitive and safe development of various states in the conditions of globalization.

Keywords: *multiculturalism, intercultural competence, ethnic and cultural homogeneity, multicultural communication.*

Айсель Сафарова

РОЛЬ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В МНОГОКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ

Мультикультурализм является необходимым инструментом диалога культур и цивилизаций. Автор не формирует толерантного отношения к другим культурам, уважения к их представителям, не изучая их сущность, особенности, историю и достижения; подчеркивает невозможность установления взаимопонимания, диалога между культурами и цивилизациями. По мнению автора, культурный обмен и взаимообогащение, познание и творческое использование опыта социокультурного развития народов, исторических закономерностей мировой культуры имеют важное теоретическое и практическое значение для устойчивого, конкурентоспособного и безопасного развития различных государств в условиях глобализации. Мультикультурализм является необходимым инструментом диалога культур и цивилизаций. Автор не формирует толерантного отношения к другим культурам, уважения к их представителям, не изучая их сущность, особенности, историю и достижения; подчеркивает невозможность установления взаимопонимания, диалога между культурами и цивилизациями. По мнению автора, культурный обмен и взаимообогащение, познание и творческое использование опыта социокультурного развития народов, исторических закономерностей мировой культуры имеют важное теоретическое и практическое значение для устойчивого, конкурентоспособного и безопасного развития различных государств в условиях глобализации.

Ключевые слова: *мультикультурализм, межкультурная компетентность, этническая и культурная однородность, мультикультурная коммуникация.*

AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 11.06.2025

Son daxilolma tarixi: 08.07.2025